

Gašper Mithans

Začasna ukinitve hrvaško-slovenske župnije v San Franciscu in izzivi etničnega katolicizma v ZDA^{*}

MITHANS Gašper, dr., višji znanstveni sodelavec, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Garibaldijeva 1, SI-6000 Koper, Gasper.Mithans@zrs-kp.si

275(73=163.42+=163.6)"19"

ZAČASNA UKINITEV HRVAŠKO-SLOVENSKE ŽUPNIJE V SAN FRANCISCU IN IZZIVI ETNIČNEGA KATOLICIZMA V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE

V zadnjih desetletjih lahko v Združenih državah Amerike opazimo izrazito krizo personalnih župnij, ki nudijo pastoralno oskrbo evropskim etničnim skupnostim, saj so bile v tem času številne izmed njih prisiljene v zaprtje ali združitev, navadno zaradi pomanjkanja duhovnikov, upada obiskanosti maš in finančnih razlogov. Temu vprašanju znotraj ameriškega katolicizma je namenjena osrednja pozornost članka, ki obravnava poseben primer, ko so se leta 1994 farani hrvaško-slovenske Župnije Rojstva Gospodovega uprli zaprtju svoje cerkve in dve leti pozneje dosegli njeno ponovno odprtje. To je bilo obdobje krepitve položaja ameriških katolikov slovenskega in hrvaškega rodu v zalivu San Francisco in pomemben dosežek t. i. tradicionalnih izseljenskih organizacij, ki so sicer počasi izgubljale vlogo središč, kakršno so imele med svojčas veliko številnejšimi priseljenci prve generacije.

Ključne besede: Katoliška cerkev, etnične župnije, manjšine, Slovenci v ZDA

MITHANS Gašper, PhD, Senior Research Associate, Science and Research Centre Koper, Garibaldijeva 1, SI-6000 Koper, Gasper.Mithans@zrs-kp.si

275(73=163.42+=163.6)"19"

THE SUSPENSION OF THE CROATIAN-SLOVENIAN PARISH IN SAN FRANCISCO AND THE CHALLENGES OF ETHNIC CATHOLICISM IN THE UNITED STATES OF AMERICA

In recent decades, the United States has witnessed a marked crisis in the number of parishes providing pastoral care to European ethnic communities, because many of them have been forced to close or merge, usually due to a shortage of priests, declining attendance at services and financial reasons. This issue within American Catholicism is the focus of this article, which looks at the specific case of the parishioners of the Croatian-Slovenian Nativity of Our Lord Parish who resisted the closure of their church in 1994 and managed to reopen it two years later. This was a period of empowerment for American Catholics of Slovenian and Croatian descent in the San Francisco Bay Area, and an important achievement for the so-called traditional immigrant organisations, which were slowly losing the role of centres that they had once played among the much larger first-generation immigrant population.

Key words: Catholic Church, minorities, ethnic parishes, Slovenians in the U.S.

^{*} Članek je rezultat raziskovalnih projektov J6-2572 in J6-50191 ter raziskovalnega programa P6-0434, ki jih financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS), kot tudi raziskave opravljene v sklopu štipendije Fulbright Visiting Scholar.

Uvod

Za sleherni poskus preučevanja katolištva v Združenih državah Amerike (ZDA) in njegove preobrazbe je nujno raziskati interakcije med etničnim načelom, ki preveva ameriško Katoliško cerkev, in njenim pluralističnim okoljem.¹ Zgodovina – in sedanost – ameriškega katolicizma ter njegove reprezentacije znotraj priseljenjskih kontekstov Drugega, manjšine in marginalnosti, raznolike v svojih »nacionalnih« katoliških tradicijah in prilagajanju ameriški stvarnosti, so ob neizogibnih napetostih in nesoglasjih vselej predstavljale izziv za med-etnično in medversko sobivanje.

Predstavniki slovanskega rodu – še posebno pripadniki manjših narodov, kot so Slovenci – so bili vedno diskriminirani zaradi vere, narodnosti, tujea naglasa in družbenega položaja; še več, nikoli niso dosegli takšne prepoznavnosti kot druge večje etnične skupine. Podoba Slovana je bila in povečini² ostaja nedoločna. V generaciji po letu 1890 se je izoblikoval dokaj ohlapen stereotip slovanskega priseljenca kot nekvalificiranega delavca, ki so ga povezovali z večinoma negativnimi konotacijami, z izjemo fizične moči, delovne vneme in samozadostnosti.³ Tako kot pri drugih priseljencih se je tudi dožemanje številnih in raznolikih slovanskih narodov z njihovim prilagajanjem ameriški večinski kulturi sčasoma spremenilo, predvsem pa se je podoba novih prišlekov spremenila z večjim pritokom neevropskih priseljencev, ki so Slované nadomestili na najnižjih položajih ameriške družbene lestvice.

Prav to specifično zgodovinsko ozadje zapostavljenosti in marginalizacije ponuja priložnost za mikroštudijo o delčku ameriškega etničnega katolicizma – zasnovano na izsledkih iz raziskav arhivskega gradiva in narativnih intervjujev,⁴ ki bo obravnavala vprašanja, skupna več verskim skupinam in medetničnim odnosom – in hkrati daje tovrstni študiji relevantnost. Preučili bomo dve osnovni značilnosti katolicizma v ZDA: nejasnosti etničnih/personalnih župnij ter upad števila

aktivnih katolikov⁵ in duhovnikov⁶ v zadnjem času, ki je privedel do zapiranja in združevanja katoliških župnij. Raziskava se še zlasti naslanja na primer slovenske in hrvaške katoliške skupnosti v zalivu San Francisco v Kaliforniji.

Etnični katolicizem in slovenski naseljenci v ZDA

Narodnostne ali etnične župnije, ki so se v 19. stoletju razmahnile med priseljenci v ZDA, so se razvile kot nekakšna uskladitev prizadevanj katoliških voditeljev, da bi preprečili prestopne svojih vernikov v protestantizem ali njihovo popolno opustitev vere, z željo laikov, da bi ohranili svojo kulturno dediščino. Etnične župnije so priseljenkim manjšinskim skupinam pomagale pri soočanju in spopadanju z izgubljenostjo v »deželi priložnosti«, kjer se je življenje izkazalo za veliko težje, kot so pričakovali, deloma tudi zaradi diskriminacije, ki so jo doživljali kot pripadniki katoliške vere. Katoliška cerkev je tem etničnim skupnostim pomagala ohranjati kulturno dediščino, hkrati pa se je trudila, da so se integrirali v ameriško družbo. Različne katoliške skupnosti (italijanska, poljska, slovaška in druge) so različno sprejemale uvedbo etničnih župnij in amerikanizacijo oziroma odpor do nje znotraj Katoliške cerkve.⁷ Na odziv posamezne etnične skupine so poleg obdobja njene naselitve v ZDA vplivali družbeni/socialni, gospodarski, verski, etnični, jezikovni in drugi dejavniki. Irci, denimo, so v duhovniških vrstah in cerkveni hierarhiji zasedli privilegiran položaj. Ker so bili z jezikovnega vidika v prednosti, so podpirali omejevanje liturgičnega jezika zgolj na angleščino, čemur so močno oporekale nekatere druge etnične skupine, ki so se upirale tej »amerikanizaciji z irskim naglasom«. ⁸ Povsem drug primer so bili katoliški

¹ *Albanese, America*, str. 71.

² Z redkimi izjemami, kot v primeru poljske etnične skupnosti.

³ Glej: Bicha, *Hunkies*.

⁴ Večina intervjujev je anonimiziranih z naključno izbranimi imeni. Poimensko so navedene osebe, ki so podale pisni pristanek.

⁵ Predvsem zaradi porasta oseb, ki niso povezane z religijskimi institucijami [unaffiliated people]. Glej: Pew Research Center, In U. S., *Decline of Christianity Continues at Rapid Pace*, pridobljeno 17. 9. 2023, povezava: <https://www.pewforum.org/2019/10/17/in-u-s-decline-of-christianity-continues-at-rapid-pace/>.

⁶ Glej: Center for Applied Research in the Apostolate, Washington, DC, *Frequently Requested Church Statistics*, pridobljeno: 10. 9. 2023, povezava: <http://cara.georgetown.edu/frequently-requested-church-statistics/>.

⁷ Stolarik, *Slovak Immigrants*; Matovina, *The National Parish*, str. 46; Albanese, *America*, str. 71–73.

⁸ Barrett in Roediger, *The Irish*, str. 18–19.

Nemci – ti so se, na primer, bolj množično odločali za konvertitstvo in prestop v protestantsko nemško skupnost, zlasti v Kaliforniji.⁹

Sčasoma se je organizacijska strategija Katoliške cerkve spremenila, predvsem z drugim vatikanskim koncilom (1962–65). Hierarhija je spodbujala vernike, naj se pridružijo teritorialnim župnijam in po drugi svetovni vojni le redko odobrila ustanavljanje novih etničnih župnij za evropsko priseljenstvo. Poleg tega je povojni selitveni val iz Evrope s koncem petdesetih let 20. stoletja začel čedalje bolj upadati. Stališče ameriške Katoliške cerkve do župnij, organiziranih na podlagi etnične pripadnosti, se je vnovič spremenilo v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, in sicer z uvedbo zadnjega Zakonika cerkvenega prava (1983). Odpiranje novih personalnih župnij je dandanes organizacijska alternativa – predstavljajo institucionalni odgovor na versko diverzifikacijo in vključujejo ne samo etnične župnije, temveč tudi takšne, ki jih določajo drugi vidiki in nameni. Vendar pa ta alternativa zadeva predvsem »nove naseljence« in ne toliko vse manjših zgodovinskih skupnosti evropskih priseljencev in njihovih potomcev.¹⁰ Nasprotovanje zapiranju cerkva po ZDA nikakor ni značilno le za etnične župnije, so pa slednje kljub temu prepričljiv dokaz za trditev, da katoliške župnije v Ameriki uspešneje kljubujejo – po mnenju nekaterih raziskovalcev veliko bolj kot protestantske ali judovske skupnosti – pritiskom etničnega in rasnega spreminjanja sosesk že celotno povojno obdobje.¹¹ To se dandanes odraža v dejstvu, da so farani pogosto pripravljeni podpirati svojo etnično cerkev tudi potem, ko se odselijo iz predelov, ki so se z vidika etnične, rasne in/ali družbene sestave skoraj popolnoma preoblikovali.

Tako kot drugod po ZDA je tudi v državah na pacifiški obali pomembno vlogo v lokalnem razvoju katoliških skupnosti igralo rivalstvo s protestanti, vendar po mnenju Stevena Avelle medkonfesionalne razlike tu pogosto niso bile tako ostre kot na vzhodu ali srednjem zahodu. Medverske odnose je dodatno zapletala navzočnost nekrščanskih verstev, med njimi azijskih religij, in Cerkev Jezusa Kri-

stusa svetih iz poslednjih dni. Na zahodni obali je viden vzorec sprejemanja etnične različnosti, ki je značilen za ameriški katolicizem. Župnija Rojstva Gospodovega v San Franciscu je zgled za to. Prve in tudi pozneje najbolj razširjene katoliške etnične župnije v ZDA so bile irske, toda kulturna raznolikost okolja se je sčasoma odrazila tudi v ustanovitvi župnij za italijansko, francosko, portugalsko, nemško in druge narodnostne skupine. Glavna značilnost te regije je večja navzočnost naseljencev azijskega porekla in obremenjujoči zgodovinski odnosi z njimi, predvsem s Kitajci in Japonci. Kljub temu so v drugi polovici 19. stoletja tudi kitajski in japonski katoliki dobili lastne cerkve, in sicer v San Franciscu, Sacramentu in Los Angelesu.¹² Od osemnajstih etničnih duhovnih služb v Nadškofiji San Francisco jih trenutno sedem pokriva duhovno oskrbo azijskih skupnosti, od evropskih so ostale le še tri: irska, italijanska ter poljsko-hrvaško-slovenska pastoralna.¹³

V tem članku se osredotočamo na upor faranov ob zaprtju narodnostno mešane župnije, hrvaško-slovenske cerkve Rojstva Gospodovega, 1. julija 1994, ki jim je uspelo doseči ponovno odprtje dve leti in pol pozneje, sicer v obliki poljsko-hrvaško-slovenske župnije. V nadaljevanju bomo predstavili heterogenost katolicizma, ki je še zlasti vidna v priseljenjskih okoljih, kjer vsaka narodnostna skupina vztraja pri ohranjanju nekaterih specifičnih elementov bogoslužja in kulturnih praznikov, ki so se skozi zgodovino spreminjali in se bodo v prihodnosti nedvomno še bolj.¹⁴ Začasno zaprtje in specifičnost nove »večkulturne personalne župnije« – ureditev, ki je v zapisniku z enega od sestankov slikovito opisana kot »prisilna poroka«¹⁵ – lahko obravnavamo kot dogodek, ki je še povečal izključujoči *vezivni* (angl. *bonding*) socialni kapital med člani že sicer zelo integriranih skupnosti. Posledica primoranosti v delitev prostora pa je bilo v času zaprtja tudi ustvarjanje – čeravno iz nuje in v resnici

⁹ Cf. Schütz, *German Catholics*.

¹⁰ Glej: Bruce, *Parish and Place*, str. 5–7; cf. Seitz, *No Closure*.

¹¹ Glej: McGreevy, *Parish Boundaries*; cf. Gam, *Urban Exodus*.

¹² Glej: Avella, *Catholicism on the Pacific*, str. 5–6; Manalo, *A History of Chinese Catholics*, str. 199–206; Burns, *The Archives*, str. 63–72.

¹³ Glej: Archdiocese of San Francisco, *Ethnic Ministries*, pridobljeno 28. 8. 2023, povezava: <https://sfarchdiocese.org/ethnic-ministries/>.

¹⁴ Cf. Lorentzen, *Golden State*, str. 22.

¹⁵ Osebni arhiv Iva Ravnika, Povzetek sestanka župljanov 6. 12. 1996.

precej skromnega – *premostitvenega* (angl. *bridging*) socialnega kapitala¹⁶ z drugimi ukinjenimi župnijami ter tudi večja enotnost znotraj slovenske in hrvaške skupnosti, tako med župljani kot tudi med neverujočimi priseljenci.

Za boljše razumevanje položaja slovenske skupnosti v ZDA – in njenih številnih vzporednic s tamkajšnjim hrvaškim izseljenstvom – je slovensko naselitev v ZDA in natančneje v Kaliforniji potrebno zgodovinsko kontekstualizirati. Prvi slovenski priseljenci s konca 19. in začetka 20. stoletja so bili navadno ekonomski migranti, ki so delali v rudnikih, tovarnah, pristaniščih in kot obrtniki, in ta profil se je ohranil vsaj do polovice 20. stoletja. V soseski Potrero Hill v San Franciscu so oblikovali strnjeno naselje, ki so ga poimenovali »Kranjski oz. Slovenski hrib« in je bilo največje slovensko naselje na zahodni obali. Leta 1914 se je iz slovenskih dežel izselilo več kot 300.000 Slovencev, kar je takrat pomenilo četrtnino vsega slovenskega življa. Večina jih je odšla v ZDA, zlasti v Cleveland, Chicago in rudarska mesta v Minnesoti.¹⁷ Sistem kvot, ki so ga Američani uvedli z zakonom o priseljevanju v letih 1921 in 1924, je Slovence še posebej močno prizadel. Tako kot pri večini drugih priseljencev iz južne in vzhodne Evrope je bilo tudi med slovenskimi le malo takih, ki so v ZDA prišli pred letom 1890, spreminjanje političnih zemljevidov v Evropi pa je razmere samo še slabšalo. Iz njihove »nove domovine«, Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev/Jugoslavije, so ZDA po novem sprejele vsega 671 priseljencev letno do leta 1929, ko se je kvota povečala na 845.¹⁸ Tok močnega medvojnega izseljevanja se je tako preusmeril: poleg Nemčije, Francije in Beneluksa, že tradicionalno ciljnih dr-

žav slovenskih izseljencev, so novi dom zdaj začele postajati druge neevropske države.

Blagoslov cerkve Rojstva Gospodovega, 1912
(vir: <http://sfnativity.org/aboutus.html>)

Drugi množični val selitev v ZDA so omogočili in spodbudili izredni ukrepi za preselitev razseljenih oseb, sprejeti v letih 1948 in 1950. Potekal je do začetka leta 1960 in večinoma vključeval razseljene osebe ter močno poživil versko in družbeno življenje v diaspori.¹⁹

Manj številne migracije so sledile, ko je Jugoslavija z uvedbo novega zakona o državljanstvu leta 1964 postala edina socialistična država, ki je svojim državljanom omogočala svobodno preseljevanje v tujino. Po tem letu je primarni razlog za selitev v ZDA spet postal ekonomski.²⁰ Čeprav se v zadnjih tridesetih letih v ZDA ni odselilo veliko Slovencev, so tisti, ki se za to odločijo, navadno visoko kvalificirani strokovnjaki, kar za domovino pomeni

¹⁶ Cf. Putnam, *Bowling Alone*, str. 21.

¹⁷ Na podlagi popisa prebivalstva iz leta 1920 – kar je zgolj približek dejanskemu številu slovenskih priseljencev v ZDA – je 208.552 oseb govorilo slovensko (prva in druga generacija), 8.208 od teh je živelo v Kaliforniji (glej: Klemenčič, *Slovenes beyond Slovenia*, str. 65). Te številke se niso opazneje spremenile; v letu 2017 je 181.156 prebivalcev ZDA prijavilo slovensko poreklo, vključno z 8.993 osebami v Kaliforniji (United States Census Bureau, *American Community Survey 2013–17*, pridobljeno: 7. 6. 2020, povezava: <https://www.census.gov/newsroom/press-kits/2018/acs-5year.html>), a je večina njih visoko integrirana, ne govorijo slovenskega jezika, več kot dve tretjini pa ima mešano poreklo.

¹⁸ Glej: Brunnbauer, *Globalizing Southeastern Europe*, str. 130.

¹⁹ Glej: *Collection of Immigration History Research Center, University of Minnesota, Unit 4, Slovenes: reel 130* [kopije mikrofilmov hrani Univerza v Kaliforniji, Berkeley].

²⁰ Brunnbauer, *Globalizing Southeastern Europe*, str. 260, 284–287.

»beg možganov«. Podobno se »izgubljajo« mlajši potomci slovenskih izseljencev, ki izkazujejo visoko stopnjo integracije v ameriško družbo, in le redko še aktivno sodelujejo v »tradicionalnih« organizacijah skupnosti, ki so se razvile po enakih načelih kot pri drugih etničnih skupinah,²¹ tj. v narodnih domovih oziroma dvoranah, bratskih podpornih društvih, etničnih časopisih ali etničnih župnjah. Občasno se sicer udeležujejo večjih dogodkov, organiziranih v Slovenskem domu, kot je denimo pustovanje, ali pridejo v etnično župnijo ob božiču in veliki noči, drugače pa se bolj ukvarjajo z individualističnimi dejavnostmi. Ker do množičnejšega vala selitev v zadnjem času ni prišlo, tradicionalne izseljenske organizacije slovenske diaspore v širšem San Franciscu in drugod po ZDA povečini sestavljajo starejši ljudje, bodisi povojni priseljenci prve generacije ali potomci nekoč številnih izseljencev, priseljenih na to območje večinoma pred prvo svetovno vojno, ki so odrasli v »tradicionalnem« okolju slovenskih naselij.

Med drugimi pomembnimi značilnostmi slovenskih skupnosti v ZDA so razpršena poselitve – večina ameriških Slovencev je kmalu po drugi svetovni vojni zapustila svoja etnična naselja – in visoka stopnja integracije tudi zaradi prilagodljivosti, ki se je odrazila v velikem številu porok z osebami neslovenskega porekla in v odločitvi slovenskih naseljencev, da bodo svojim otrokom raje omogočili učenje angleščine kot slovenščine, zaradi česar ti pogosto govorijo materni jezik svojih prednikov zelo slabo ali pa sploh ne. Kljub temu, da je slovenščina pomemben del slovenske identitete, pa ni predpogoj za negovanje družinske kulturne dediščine, poleg tega so glede kulturnih ikon, kakršna je jezik, dramatične razlike med različnimi valovi priseljencev v ZDA. Na splošno dandanes ameriška družba na slovenske priseljence gleda bolj naklonjeno kot ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja ali v povojnem obdobju socialistične Slovenije. Vendar je za vse, razen za tiste, ki so se priselili šele pred nedavnim, do te spremembe v oziru negovanja slovenskega jezika najbrž vseeno prišlo prepozno, četudi se nekaj odraslih s slovenskim poreklom odloča za jezikovne tečaje slovenščine.

²¹ Cf. Stolarik, *Slovak Immigrants*.

Župnija v San Franciscu je bila ustanovljena leta 1902, da bi nudila duhovno oskrbo slovanskemu prebivalstvu mesta in okrožja San Francisco, ki so ga sestavljali večinoma Hrvati, Slovenci in Slovaki, in ostaja edina (mešana) slovenska župnija na pacifiški obali. Leta 1903 je bil oče Francis Turk – po priporočilu nadškofa Johna Irelanda – imenovan za prvega župnika v fari, ki so jo izmenično vodili hrvaški in slovenski duhovniki. Denar za gradnjo vseh treh cerkvenih stavb (prve, ki je zgorela v požaru po potresu leta 1906; začasne cerkve v kletnih prostorih, ki so jo pozneje preuredili v cerkveno dvorano; in zadnje, zgrajene nad kletno cerkvijo in posvečene leta 1912) so darovali župljani. Okoliščine nakupa zemljišča niso povsem jasne, kar se ve, je, da so ga župljani nadškofu Patricku Williamu Riordanu oziroma nadškofiji odplačevali skoraj 25 let,²² vendar bomo ključne podatke iz tega primera podrobneje obravnavali v nadaljevanju.

Do leta 1948 so ameriški Slovenci ustanovili eno katoliško središče in preko trideset samostojnih katoliških župnij, bili pa so tudi del mešanih cerkvenih skupnosti z drugimi narodnostmi, navadno s Hrvati, Slovaki, Italijani, Nemci, Poljaki in Madžari.²³ Leta 1948 je obstajalo še enajst takšnih mešanih etničnih župnij, potem ko se jih je nekaj že preoblikovalo v monoetnične župnije. V iste župnije so se združevali narodi, ki so si bili bližje po verski in jezikovni pripadnosti, kulturi ter v poznavanju jezika drugega, navadno tisti iz sosedskih držav. Kadar slovenski priseljenci niso mogli vzdrževati lastne župnije, je bilo tako bolj verjetno, da si jo bodo delili z Nemci (Avstrijci), Madžari ali Italijani kot pa z Irci. Po drugi svetovni vojni ni bila ustanovljena nobena nova slovenska župnija več. Čeprav so bile slovenske cerkvene skupnosti v veliki večini katoliške, je v Betlehemu v Pensilvaniji ustanovljena tudi slovenska evangeličansko-luteranska župnija, v clevelandski soseski Collinwood v Ohiju pa je tri leta (1906–1909) delovala slovenska

²² Osebni arhiv Iva Ravnika, Fr. Francis Turk, *History of the Church of the Nativity, San Francisco, California; The Church of the Nativity*.

²³ Friš, *Ameriški Slovenci*, str. 86–88; Klemenčič, *Slovenes of Cleveland*, str. 165; Ave Maria Koledar, 1943, str. xiv–xv; Ave Maria Koledar, 1944, str. 187–188; Ave Maria Koledar, 1948, str. 159–160; Kolar, *Mesto Cerkev med Slovenci*, str. 133–135.

neodvisna Starokatoliška cerkev, sorodna poljski neodvisni Starokatoliški cerkvi.²⁴

V San Joseju v Kaliforniji obstaja tudi hrvaška katoliška župnija Marijino vnebovzetje,²⁵ ki je bila ustanovljena leta 1975; hrvaška skupnost ima tako v zalivu San Francisco dve etnični župniji. Po informacijah nekaterih sogovornikov naj bi bila cerkev v San Joseju bolj nacionalistično usmerjena, cerkev Rojstva Gospodovega pa bolj pluralistična in gostoljubna do pripadnikov vseh narodov nekdanje Jugoslavije.²⁶

Navkljub spremenjenim navadam prišlekov, ki se raje odločajo za bolj neformalna srečanja manjših skupin naseljencev in le občasno obiskujejo tradicionalne priseljske organizacije,²⁷ etnična Župnija Rojstva Gospodovega ostaja pomembno kulturno središče in mesto srečevanja slovenskih katoliških priseljencev.²⁸ To je jasno pokazal močan odziv slovenske in hrvaške skupnosti na grožnjo z zaprtjem župnije desetletja po zadnjem množičnem valu selitev v ZDA. Glas o njem je odmeval po vsej zalivski regiji in drugod po ZDA ter segel vse do Vatikana, Slovenije in Hrvaške.

Zaprtja in združitve katoliških župnij: primer Župnije Rojstva Gospodovega v San Franciscu

Vse več personalnih župnij, ki povezujejo katoliške skupnosti evropskega porekla, je bilo v zadnjem času prisiljenih v zaprtje ali združitve. To je v ZDA vsesplošen trend, tako med teritorialnimi kot med personalnimi župnijami (z izjemo latinskoameriških in azijskih župnij), ki mu navadno botrujejo pomanjkanje duhovnikov, manjša obiskanost maš, večinoma zaradi staranja prebivalstva,²⁹ in finančne težave.³⁰ Tudi med slovenskimi župnijami so take, ki so bile ukinjene ali združene z drugimi in razvoj se nadaljuje v tej smeri. Z reorganizacijo in združevanjem so nastale nove župnije, ki niso več podobne etničnim, stara slovenska naselja so izginila, zanimanja za posebne maše za tiste redke ameriške Slovence, ki še ostajajo, pa ni več.

Uradni podatki o aktualnem stanju niso na voljo, obstajajo pa zapisi, npr. v časopisju diaspore, o šestinštiridesetih župnijah, ustanovljenih do leta 1948.³¹ Po podatkih, dosegljivih na spletu, ostaja v ZDA v najboljšem primeru še sedem slovenskih katoliških župnij,³² tj. takih, ki zadoščajo vsaj ene-

²⁴ Galush, *Trusteeism Revived*, str. 49; Klemenčič, *Slovenes beyond Slovenia*, str. 67; Friš, *Ameriški Slovenci*, str. 78–81, 148–149, 152; Kuzmič, *Slovenska evangeličansko-luteranska cerkev*, str. 131–152; Hollowak, *A Spirit of Insubordination*, str. 51.

²⁵ Nepričakovano so Hrvati ustanovili relativno majhno število etničnih župnij v ZDA v primerjavi s Poljaki, Slovenci in nekaterimi drugimi narodi, skupaj zgolj 31 pred 2. svetovno vojno. Glej: Friš, *Ameriški Slovenci*, str. 82.

²⁶ Intervju z Georgeom 29. 4. 2020 in Michaelom 1. 5. 2020.

²⁷ Cf. Valentinčič, *Sodobno izseljevanje*, str. 171–192; intervjuji z Andrejem (1. 8. 2020), Miho (15. 6. 2020), Simonom (18. 5. 2020) in Gorazdom (2. 6. 2020). V Kaliforniji so sicer novi priseljenci (»newcomers«) v zadnjem desetletju ustanovili dve novi organizaciji (ASEF – American Slovenian Educational Foundation (2014–) in Slovensko društvo v Kaliforniji/Slovenian Society of California (2020–)). Predvsem prva vključuje do določene mere tudi starejše generacije priseljencev, a sta obe izrazito prilagojeni trenutnim razmeram in potrebam, medtem ko je v istem času, v letu 2021, zaprl vrata eden od dveh Slovenskih domov v Kaliforniji, »Slovene Hall« v Fontani v južni Kaliforniji.

²⁸ Kolar, *Slovenian Priests; The Church of the Nativity*.

²⁹ Medtem ko je v okrožju San Francisco med letoma 1980 in 2000 število (samodeklariranih) katolikov naraslo, jih je mnogo zapustilo Katoliško cerkev po letu 2000. V obdobju 1980–2000 se je odstotek povečal za 25,4%, med letoma 2000 in 2010 pa je upad kar 33,1-odstoten, v naslednjem desetletju pa je ponovno opazna porast za 35,7% (*The Association of Religion Data Archive, US Religion*, pridobljeno: 14. 7. 2023, povezava: <https://www.thearda.com/us-religion/census/congregational-membership?y=1980&y2=2000&t=0&c=06075>).

³⁰ Bruce, *Parish and Place*, str. 5–7; Seitz, *No Closure*, str. 1–13.

³¹ Ave Maria Koledar, 1948, str. 159–160; Friš, *Ameriški Slovenci*, str. 86–88. Sicer težko govorimo o točno določenem številu slovenskih etničnih župnij, saj so bili Slovenci tudi del župnij, ki niso imele statusa »mešanih župnij«. Prav tako so nekateri župniki po rodu Slovenci vodili teritorialne župnije na način, da so združevale bližnje živeče slovenske priseljence kot recimo v cerkvi Presvetega Srca [Sacred Heart] pri Fontani v Kaliforniji uvedli določene religijske prakse specifične za Slovence, čeprav župnija, ki so jo upravljali, nikdar ni bila priznana kot etnična oziroma nacionalna župnija.

³² Nekateri osebe, dobro seznanjene z razmerami omenjajo celo manj slovenskih etničnih župnij (glej intervju s p. trom Davidom Šrumpfom, 14. 7. 2021), v zadnjem Letnem poročilu Katoliške cerkve v Sloveniji pa so celo navedene zgolj tri slovenske župnije v ZDA, in sicer v Johnstownu, Lemontu in v New Yorku (<https://katoliska-cerkve.si/me>).

mu od naslednjih kriterijev: ustanovljene so bile po uradnem odloku; imajo slovenskega župnika ali župnika slovenskega rodu ter številno skupnost ameriških Slovencev; v njih se maše berejo v slovenščini; v cerkvi se uporablja slovenščina (denimo v župnijskih občilih oziroma se poje, bere Novo zavezo ali moli v slovenščini). V dodatnih osem se do neke mere še ohranja slovenska dediščina – občasno organizirajo spominske slovesnosti in prireditve s slovensko tematiko (denimo t. i. polka mašo). Trinajst župnij je bilo ukinjenih, osemnajst pa združenih in/ali preoblikovanih v teritorialne župnije, v katerih ni več sledi slovenskosti. V letošnjem letu je potekala zadnja slovenska maša tudi v edini slovenski evangeličanski cerkvi v Bethlehemu v Pensilvaniji. Etnične župnije, ki zaenkrat ostajajo, se vse nahajajo v večjih mestih ali v njihovi bližini, razen tiste v Elyju, podeželskem kraju v t. i. Železnem okrožju v Minnesoti, ki ima tudi župana še slovenskega rodu.³³

Zapiranje in združevanje katoliških cerkva je pereče vprašanje, ki bi ob upadajočem številu kristjanov v ZDA³⁴ lahko kmalu postalo problematično tudi za druge konfesije, vendar pa raziskovalci to vprašanje povečini zanemarjajo.³⁵ Namen pričujoče študije o mali župniji v San Franciscu je tako ponuditi izhodišča za nadaljnje interdisciplinarne raziskave, ki bi vključevale raziskovanje v arhivih, pregled časopisja in strokovne literature ter narativne intervjuje – večinoma iz perspektive župljanov slovenske in hrvaške diaspore kot »borcev« za ponovno odprtje cerkve.

Štirinajsti november 1993 je za farane Rojstva Gospodovega pomenil uresničenje najhujših strahov. Nadškofija San Francisco je hrvaško-slovensko

župnijo vključila v pastoralni načrt za reorganizacijo nadškofije, s katerim je enajstim sanfranciškim župnijam odvzela sakralni status, jih izročila v posvetno rabo ter napovedala, da bodo 1. julija 1994 dokončno ukinjene. Pred napovedjo je bila za zaprtje določena tudi župnija Sv. Pavla, a se je temu izognila s prodajo poslopij in zemljišč svoje srednje in osnovne šole, z izkupičkom katere je pokrila stroške protipotresne prenove svoje cerkvene stavbe. Med župnijami, predvidenimi za ukinitve, je bila sprva tudi Župnija Brezmadežnega spočetja italijanske skupnosti, vendar je bila kmalu umaknjena s seznama.³⁶ Tako je na njem od personalnih župnij ostala samo Župnija Rojstva Gospodovega, saj cerkev sv. Frančiška Asiškega v sanfranciški soseski North Beach, ki je nudila duhovno oskrbo pretežno kitajski skupnosti, uradno ni veljala za etnično župnijo.³⁷ Junija 1994 se je seznam skrčil na devet župnij, ko je cerkev sv. Mihaela postala nacionalna korejska župnija, Župnija sv. Benedikta pa se je združila s cerkvijo sv. Frančiška Ksaverija.³⁸ Še ena dodatna župnija, ki je v okviru Apostolstva morja [Apostleship of the Sea] ponujala pastoralo pomorščakom, je bila zaprta leta 1995. Tako je bilo v približno dveh letih v San Franciscu ukinjenih enajst od triinpetdesetih rimskokatoliških cerkva in šest od omenjenih župnij je ostalo dokončno zaprtih. Župnije Rojstva Gospodovega, Tomaža Mora in Vseh svetih so namreč po ukinitvi doživele ponovno odprtje, Sv. Frančišku Asiškemu, drugi najstarejši cerkvi v mestu, pa je bil leta 1999 dodeljen status narodnega svetišča.

Pogled na skupno število župnij na ravni okrožja in škofije v daljšem obdobju je nekoliko manj črn, predvsem zaradi novih priseljevanj. V obdobju 1980–2010 se je število cerkvenih skupnosti v okrožju San Francisco zmanjšalo za deset (16.7 %), v celotni škofiji San Francisco pa za sedemnajst

dia/datoteke/Dokumenti%20in%20publikacije/Letno%20poro%C4%8Dilo%202022-Editio%20typica.pdf). Župnijo Sv. Tereze v Johnstownu bi prej lahko uvrstili med župnije, ki zgolj ohranjajo neke elemente slovenske dediščine, ne pa formalno gledano ostajajo slovenske etnične župnije.

³³ Trenutni župnik Anton William Skarich je slovensko-hrvaško-srbskega porekla. Glej: Klemenčič, Šeruga, *Pregled zgodovine*, str. 213–214 in 294.

³⁴ Pew Research Center, *America's Changing Religious Landscape*, pridobljeno 25. 8. 2023, povezava: <https://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/>.

³⁵ Z redkimi izjemami kot so: Seitz, *No Closure*, in v kanadskem kontekstu Dunn, *The Merger of Parishes*, str. 471–496.

³⁶ Glej: AASF, *Closed Parishes, 1992–1998*, šk. 1, fasc. 8, pismo Thomasa J. Brandija Rev. Zenonu Grocholewskijemu, tajniku Vrhovnega sodišča Apostolske signature, San Francisco, 5. 8. 1994, 1994, Re: *Closure of the Church of the Nativity San Francisco, California*; *San Francisco Chronicle*, *Catholic Church Plans the Future*, 16. 11. 1993.

³⁷ Glej: *San Francisco Examiner*, »Suppressed« Catholics Go Underground, 27. 2. 1994.

³⁸ Glej: *The Independent*, *Closed Churches Could Bring in \$43 Million*, 1. 8. 1995.

(14.2 %).³⁹ To je še vedno manjši upad kot denimo na območju Bostona⁴⁰ in manjši od povprečnega upada na nacionalni ravni (24.76 %). Zanimivo je, da se je kljub povečanemu številu oseb, ki se v ZDA opredeljujejo za katolike (predvsem zaradi priselitev iz Latinske Amerike in Azije v zadnjem času), število župnij zmanjšalo. Ti podatki kažejo na novo težnjo katoliške hierarhije, in sicer, da daje prednost večjim župnijam. Vendar pa se ob tem zastavlja vprašanje, ali je to res najučinkovitejši način, kako pritegniti laike k obiskovanju verskih obredov in povečati zanimanje ljudi za duhovniški poklic.⁴¹

V Nadškofiji San Francisco je bil osnovni pogoj, ki bi ga morale župnije izpolniti, da bi se izognile zaprtju, dokazati, da so sposobne preživeti. Po mnenju Duhovniškega sveta nadškofije in poročila Nadškofijske komisije za pastoralno načrtovanje hrvaško-slovenska župnija tega »preizkusa« ni opravila. Pomisleke o njeni sposobnosti dolgoročnega preživetja je izrazil celo njen župnik hrvaškega rodu, John Mihovilovich (1973–94), ki se je upokojil kmalu po zaprtju cerkve in pustil svoje farane brez podpore duhovnika, ki bi bil vsaj v neposrednih pogajanjih s cerkvenimi dostojanstveniki potencialno najučinkovitejši zastopnik.⁴² Toda župljani, ki jih je zastopal Združeni hrvaško-slovenski odbor

[Croatian-Slovenian United Committee] (pozneje preimenovan v Hrvaški in slovenski skupni sklad [Croatian and Slovenian United Foundation]), so njegovo mnenje ovrgli. Že nekaj časa so se zavedali težave, ki jo je pomenilo upadanje števila rednih obiskovalcev cerkve in njihova starost, najbolj nujno pa je bilo najti novega duhovnika. Kljub staranju skupnosti so bili župljani še vedno dejavni v moškem društvu, v ženski cerkveni dobrodelni organizaciji, cerkvenem pevskem zboru, mladinskem pevskem zboru, pomagali pa so tudi beguncem iz nekdanje Jugoslavije. Za begunce so organizirali celo posebno mašo v katedrali Marijinega vnebovzeta,⁴³ poleg tega so posvojili deset otrok iz Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. V župniji je svojčas delovala dobro organizirana skupina laičnih učiteljev, ki so v Bratovščini nedeljske šole krščanskega nauka redno poučevali verouk, a so to dejavnost opustili že pred grožnjo z zaprtjem cerkve,⁴⁴ saj so otroci številnih aktivnih slovenskih in hrvaških katolikov hodili k maši v teritorialnih župnijah, kjer so živeli in/ali obiskovali katoliško šolo.

Po besedah Carla Gulla, zastopnika/odvetnika nadškofije v pritožbi, ki so jo župljani Rojstva Gospodovega vložili na Vrhovno sodišče Apostolske signature, se je povprečno tedensko število udeležencev pri mašah s 425 v letu 1942 zmanjšalo na 96 v devetdesetih letih 20. stoletja,⁴⁵ čeprav je bil njihov obisk ob večjih praznikih množičnejši. V nasprotju z nekaterimi drugimi župnijami cerkev Rojstva Gospodovega ni imela finančnih težav, ni zamujala pri odvajanju letnega dohodka nadškofiji in ni potrebovala drage protipotesne prenove – v vsem tem je torej zadoščala merilom nadškofije za »župnijo, sposobno preživetja«. Je pa resda beležila upad obiska, kar so cerkveni uradniki poleg dolgoročne finančne nevdržnosti še navajali med uradnimi razlogi za reorganizacijo nadškofije.⁴⁶

³⁹ Iz 60 na 50 v okrožju San Francisco in iz 39 na 22 v okrožju San Mateo (1980–2010). Okrožje Marin pa je zabeležilo porast iz 20 na 30 župnij (četudi je tudi tam prišlo do upada v devetdesetih letih 20. stoletja). Za razliko od San Francisca, je število katolikov v okrožjih Marin in San Mateo naraslo zaradi povečanja števila prebivalstva, vključno zaradi selitev iz mesta San Francisco na druga območja zaliva San Francisco; glej: *The Association of Religion Data Archive, US Religion*, pridobljeno: 14. 7. 2023, povezava: <https://www.thearda.com/us-religion/census/congregational-membership>).

⁴⁰ Od leta 1985 do 2003 je v bostonski nadškofiji prišlo do zaprtja ali združitve 45 župnij, več kot polovica jih je bila etničnih; glej: Seitz, *No Closure*, str. 3.

⁴¹ Iz 50.449.840 katolikov leta 1980 na 68.202.492 leta 2010; cerkve: 24.188 leta 1980 in 18.199 leta 2010, po *The Association of Religion Data Archive, US Religion*, pridobljeno: 14. 7. 2023, povezava: <https://www.thearda.com/us-religion/census/congregational-membership>).

⁴² Pater David Šrumpf se je spomnil prvega sestanka z nadškofom Williamom Levado ob pogajanjih za ponovno odprtje cerkve ter dobrega vtisa, ki ga je na Levado naredila njegova prisotnost – prisotnost duhovnika. Na zadnjem sestanku – ki se je zaključil z uspešnim dogovorom – so bili prisotni nadškof Levada, pater Šrumpf in škof Metod Pirih (intervju s patrom Davidom Šrumpfom, 14. 7. 2021).

⁴³ Osebni arhiv Iva Ravnika, Pismo Iva Ravnika, predsednika Croatian and Slovenian United Foundation, Johnu Quinnu, nadškofu San Francisca, 23. 11. 1993.

⁴⁴ Ivo Ravnik, 1. 12. 2020.

⁴⁵ AASF, *Closed Parishes, 1992–1998*, šk. 1, fasc. 8, *Nativity, Argument of the Advocate Gullo on behalf of the archdiocese in the case of the suppression of the Church of the Nativity*.

⁴⁶ *Save Our Church Bulletin*, 7. 1. 1996; *Nativity Newsletter*, September 1990; *Sunday to Sunday: News for San Francisco, Marin, and Peninsula Catholics*, Archdiocesan Pastoral

Protestna parada zoper zaprtje župnij ob dnevu svetega Patrika leta 1994
(*The Church of the Nativity of Our Lord: A Centennial*, 2004, str. 27)

Večina župnij je bila prepričana, da bodo s takšnimi ukrepi samo odgnali še več katoliških vernikov, zato je načrt zavrnila in organizirala mirne, a zato nič manj provokativne demonstracije – kot je bila denimo protestna parada ob dnevu svetega Patrika leta 1994 okoli mestne hiše –, ter vlagala civilne tožbe in prošnje za vrnitev v prejšnje stanje. Ustanovile so tudi skupni odbor, imenovan »Kristus, reši naše ukinjene cerkve« [Christ Save Our Suppressed Churches], in organizirale »molitveni pohod za mir in upanje«, ki je potekal 28. maja 1994 od Sv. Frančiška Asiškega do Sv. Pavla in na katerem so udeleženci molili rožni venec. Župnije so odgovornim v nadškofiji poslale tudi več protestnih pisem.⁴⁷ Farani Župnije Rojstva Gospodovega so se nekajkrat sestali s tem odborom, niso pa imeli ključne vloge pri njegovem oblikovanju. Kot

se spominja ena od protagonistk, so zaprte cerkve intenzivno sodelovale med seboj, veliko je bilo sestankov, ki sta se jih udeleževala dva predstavnika Rojstva Gospodovega, in ena od župljank je bila celo prisiljena pustiti službo, da je lahko prisostvovala sestankom čez dan, ker jih nadškofija ni želela sklicevati ob večerih.⁴⁸ Od vseh župnij so se najbolj angažirale župnije sv. Brigite Irske, Tomaža Mora in Rojstva Gospodovega, ki so uporabile vsa pravna sredstva, da bi dokazale svoj prav – v primeru sv. Brigite Irske zamen.⁴⁹

Kot vsaka sporna odločitev pa je imel tudi primer zaprtij in združevanj drugačno ozadje od tega, kar je bilo videti navzven. Izkazalo se je, da je nadškofija še pred dokončno odločitvijo o tem, katere župnije bo ukinila, naročila tajno oceno vrednosti

Planning Commission Uses »Criteria For a Viable Parish«, 17. 10. 1993.

⁴⁷ Osebni arhiv Iva Ravnika, *Letak z zemljevidom o informaciji o »molitvenem pohodu za mir in upanje« [»a prayer walk for peace and hope«].*

⁴⁸ *Intervju z Mary, 1. 7. 2020; Save Our Church Bulletin, 29. 8. 1994.*

⁴⁹ *Intervjuvanka Mary je povedala, da so v župniji sv. Brigite Irske ponudili, da bodo plačali za svojo cerkev, če jo bodo pustili odprto, a nadškofija je predlog zavrnila (1. 7. 2020, intervju).*

nepremičnin teh cerkva, in prav vse so imele visoko tržno vrednost. Poročila občil, ki jim številni izmed mojih intervjuvancev pritrjujejo, navajajo, da so bili eden glavnih razlogov za zaprtje številnih župnij – na območju San Francisca in tudi drugod po državi – dragi sodni postopki in izvensodne poravnave, povezani z obtožbami o spolnih zlorabah.⁵⁰ To bi lahko pojasnilo nekatere nedoslednosti in obsežen izbor meril uspešnosti oziroma sposobnosti preživetja, ki mu mnoge izmed ostalih župnij zagotovo ne bi mogle v celoti zadostiti.

Tudi hrvaško-slovenska župnija je bila na trgu vredna veliko; čeprav je cerkev razmeroma majhna, se nahaja v samem središču mesta. Slovenski in hrvaški farani so se odločno odzvali na odločitev nadškofa Johna R. Quinna (1977–95) in zahtevali spoštovanje svoje pravice do nadaljnjega bogoslužja v cerkvi, ki so jo skupaj s svojimi predniki gradili, vzdrževali in financirali skoraj sto let. Menili so, da imajo, ker prostovoljno in izdatno podpirajo cerkev, o njej seveda tudi pravico soodločati, oziroma da so zaradi finančne podpore, ki jo zagotavljajo, upravičeni zahtevati primerne zastopnika za župnijo.⁵¹ Na sodiščih so tako skušali dokazati, da jim je bila kratena pravica do zastopstva, ker jih duhovnik ni obvestil o morebitnem zaprtju cerkve in je nadškofiji posredoval neresnične informacije.⁵² Njihova povezanost s cerkvijo je bila verjetno še tesnejša in bolj osebne narave, saj sta imeli cerkev in njena pastoralna dvorana veliko večjo vlogo v skupnosti kot le prostora, namenjena bogoslužju. Več kot dve leti so organizirali mirne demonstracije, na katerih so ljudje pred zaprto cerkvijo vsako nedeljo molili rožni venec, občasno pa so gostujoči slovenski in

hrvaški duhovniki obhajali tudi maše, navadno ob praznikih ali pa tudi ob kakšni drugi naključni priložnosti, najpogosteje v Slovenskem domu in v dvorani Slovanskega vzajemnega dobrodelnega društva (oziroma Hrvaškega kulturnega doma). Zanimivo je, da so za svete obrede – seveda z dovoljenjem nadškofa – uporabljali te neposvečene prostore. Dogodkov se je udeleževalo od 150 do 220 ljudi, kar kaže na določeno konsolidacijo hrvaške in slovenske skupnosti.

Maša v Slovenskem domu v San Franciscu
(Ameriška domovina, 28. 11. 1996)

Spremembe so imele nekaj pozitivnih učinkov: »Ljudje so se začeli zavedati, da je naša etnična župnija ogrožena, in so se pridružili boju zanje. Tako je župnija pridobila nekaj novih pripadnikov, večini Hrvatov, ki jih je podžgal nekakšen občutek domoljubne dolžnosti, deloma pa tudi verske krivde, ker do takrat niso bili dovolj aktivni katoliki. Vsi ti novi hrvaški župljani so postali zelo aktivni člani, ko je bila cerkev ponovno odprta.«⁵³ Toda spremembe so bili tudi negativne: »Nekateri farani so bili globoko razočarani in se niso več vrnili. Drugi so se zavedali, da njihovi otroci odrasčajo in jih je treba poslati v šole. Nekateri so jih vpisali v katoliške šole, če so bile na voljo. S tem je bil izključen velik del mlajših vernikov. Številnim faranom, ki so se odselili iz finančnih razlogov, je bilo preveliko finančno breme, da bi se vozili v cerkev tako daleč. Spet tretji (čeprav se spomnim samo dveh) pa so opustili katoliško vero in prestopili v episkopalno cerkev.«⁵⁴

⁵⁰ Glej: »Closed Churches Could Bring in \$43 Million«; intervjuji z Mary (1. 7. 2020), Georgeem (29. 4. 2020) in Michaelom (1. 5. 2020).

⁵¹ Cf. Carey, *The Laity's Understanding*, str. 364; Galush, *Truism Revived*.

⁵² Cf. intervju s patrom Davidom Šrumpfom; Osebni arhiv Iva Ravnika, Višje sodišče države Kalifornija, okrožje San Francisco, NO. 962017, *Church of Nativity v. The Archdiocese of San Francisco, plaintiff's responses to defendant's first set of special interrogatories*, 22. 8. 1994; AASF, *Closed Parishes*, šk. 1, fasc. 9, *Nativity*, Pismo kanonične odvetnice Marthe Wegan, zastopnice župljanov Rojstva Gospodovega, 24. 3. 1995, *Argument prepared by Martha Wegan for the parishioners of Nativity Parish in their appeal against the archbishop's decision relative to the closure of the Nativity Church*.

⁵³ Ivo Ravnik, 1. 12. 2020.

⁵⁴ Ibid.

Poleg tega so farani poskušali pritegniti pozornost javnosti na lokalni, vsedržavni in mednarodni ravni znotraj in zunaj katoliških struktur. Kmalu po objavi seznama cerkva, predvidenih za ukinitve, in nato ponovno novembra 1994 so podpisali peticijo in jo poslali Nadškofiji San Franciska.⁵⁵ V njih so izrazili svoje veliko razočaranje: »Globoko smo užaloščeni zaradi izgube naše cerkve Rojstva Gospodovega. Naša bolečina je še toliko globlja, ker vidimo, da nam cerkve ne jemlje sovražnik, temveč naš najbolj zaupanja vreden prijatelj in duhovni vodja, naš škof. Čeprav tega niste rekli, verjamemo, da se zavedate, kako pomembni so za priseljenca maša v njegovem maternem jeziku, njegovi duhovniki, njegova skupnost.«⁵⁶ Farani so pritegnili precejšnjo medijsko pozornost, tako sami kot znotraj omenjenih skupnih iniciativ z drugimi župnijami, ki so še skušale s podporo in pritiskom javnosti vplivati na nadškofa. Močno sporočilo je v pismu, ki ga je časopis *San Francisco Chronicle* objavil 1. decembra 1993, podala Diane M. Ravnik:

Številni farani so se priselili kmalu po drugi svetovni vojni, ko so bežali pred tem, kar so dojemali kot »brezbožni komunizem«. Ironično pa je, da so cerkve v nekdanji komunistični Jugoslaviji obstale in so še vedno zelo žive. Župniki še vedno mašujejo in navdihujejo vernike, krstijo novorojene otroke, posvečujejo zakonske zveze in umirajočim delijo poslednje zakramente. Nadškofija San Francisco pa namerava storiti nekaj, česar komunisti nikoli niso – zapreti cerkve in odgnati vernike. Ni čudno, da izgublja člane!⁵⁷

Župljani so mobilizirali tudi časopise slovenske in hrvaške diaspore ter svojih matičnih držav, na svojo stran pa jim je uspelo pridobiti tudi številne duhovnike, škofo in politike v Sloveniji in tudi na Hrvaškem, čeprav tam nekoliko manj.⁵⁸ Za pod-

poro so, na primer, zaprosili tako slovenskega kot hrvaškega veleposlanika pri Svetem sedežu, dr. Štefana Faleža in prof. Iva Livjanića, pri čemer jim je slednji odgovoril, da jim žal ne more pomagati, saj da so tovrstne zadeve v izključni domeni internih cerkvenih odnosov, v katere se državna diplomacija nima pravice vmešavati. Odprtje ali zaprtje katekoli cerkve je v izključni pristojnosti lokalnega škofa in njegova odločitev, dokler ni v nasprotju s predpisi Katoliške cerkve, ima za Sveti sedež, kot je zatrdil veleposlanik, vselej večjo težo od zahtev morebitnih pritožnikov. Poleg tega je pritožbo na Kongregacijo za kler v Vatikanu mogoče vložiti samo v primeru, da škof pri izvrševanju odločitve ne deluje v skladu s cerkvenim postopkom.⁵⁹

Čeprav jim je bila zato tožba odsvetovana, so se farani odločili natanko za to pravno pot.

Pravni poskusi preprečitve zaprtja župnije

Župljani so vložili civilne tožbe in prošnje za vrnitev v prejšnje stanje na Višjem sodišču zvezne države Kalifornije v San Franciscu, pri Kongregaciji za kler in celo na Vrhovno sodišče Apostolske signature v Vatikanu. Toda prizadevanja, ki so od njih kot laikov, nepoučenih o specifičnih pravnih postopkih Katoliške cerkve, zahtevala veliko angažiranost, poleg tega pa še znatne finančne stroške, niso bila preveč uspešna.

Civilni tožbi, ki jo je na Višjem sodišču v San Franciscu vodil odvetnik Thomas J. Brandi, aktualni častni konzul Republike Slovenije v San Franciscu, in s katero je izpodbijal odločitev o zaprtju cerkve na podlagi lastninskih pravic faranov ter dokazoval posebno naravo etnične župnije, zaradi katere njenih faranov ni mogoče preprosto priključiti neki teritorialni župniji, je bilo delno ugodeno. Uspelo jim je doseči začasno prepoved prodaje cerkve Rojstva Gospodovega, ki pa je bila 26. avgusta 1994 odpravljen. Sodnik Laurence D.

⁵⁵ Osební arhiv Iva Ravnika, Zadnji osnutek peticije naslovljene na nadškofa Quinna, podpisane s strani 300 župljanov in župljank župnije Rojstva Gospodovega in njihovih podpornikov, 27. 8. 1994. Petición je bila poslana Mons. Robertu W. McElroy-u na nadškofiji San Francisco 19. 11. 1994.

⁵⁶ Osnutek peticije je bil objavljen v *Save Our Church Bulletin*, 27. 9. 1994.

⁵⁷ Osební arhiv Iva Ravnika, Pismo Diane M. Ravnik San Francisco *Chronicle* kot odziv na članek o zaprtju 13-ih župnij, 1. 12. 1993.

⁵⁸ Tudi kardinal Franjo Kuharić je poslal pismo nadškofu Quinnu in izrazil podporo župniji Rojstva Gospodovega.

Glej: Osební arhiv Iva Ravnika, Pismo Mons. Vladimírja Stankovića, »*Direction nationalis operum pro migrationibus Croatis*«, Dr. Branku Leskovarju, Zagreb, 1. 12. 1994.

⁵⁹ Osební arhiv Iva Ravnika, Pismo veleposlanika Republike Hrvaške pri Svetem Sedežu, prof. Iveta Livjanića, Thomasu Brandiju, odvetniku faranov župnije Rojstva Gospodovega, Rim, 12. 4. 1995.

Kay je sicer odločil, da so predmeti v cerkvi Rojstva Gospodovega – kipi, klopi, orgle, oltar, slike, razpela ipd. – zasebne narave in kot taki ne pripadajo samodejno nadškofiji, zato so ostali pod zaščitočasne prepovedi in jih nadškofija ni smela odstraniti iz cerkve ali prodati, vendar so župljani to majhno zmago dosegli prepozno, saj je bilo med tem časom cerkveno poslopje že izpraznjeno – ostali so samo vitraži, ki so bili odstranjeni, a nikoli prodani. Višje sodišče je potrdilo, da ima nadškofija pravico zapreti cerkev in stavbo po potrebi tudi prodati.⁶⁰ Kljub neugodnemu izidu so farani izrazili precejšnje zaupanje v predsedujočega sodnika in zdelo se je skoraj, kot da jih je njegova sodba samo še dodatno spodbudila.⁶¹

Vitraž iz cerkve Rojstva Gospodovega, 2002
(avtor: Marko Lavriša, vir: *The Church of the Nativity of Our Lord: A Centennial*, 2004)

Verjetno najpomembnejše vprašanje v vsem sodnem postopku je bilo lastništvo nepremičnine oziroma dokument o lastništvu. V župnijskem glasilu je bil objavljen poziv vsem, ki bi imeli kakršne koli informacije ali dokaze, ki bi potrjevali skupnostno lastništvo cerkve. Člani Združenega hrvaško-slovenskega odbora in drugi so več tednov zbirali listine in dokazno gradivo. Številne priče so podale potrjene izjave, da je poleti leta 1973 oče John Mihovilovich dal številne dokumente iz župnijskega arhiva uničiti, toda tudi ta pričevanja niso pomagala.⁶²

Nazadnje so odvetniki nadškofije sodišču predložili listino o lastništvu, za katero so trdili, da so jo odkrili prav pred kratkim in v kateri je bil rimskokatoliški nadškof San Francisca naveden kot prejemnik lastništva, ki sta mu ga proti plačilu 10,00 USD podelila Gilbert Palache in njegova žena Margery. Listina o lastništvu zemljišča je bila datirana z dnem 26. januarja 1903. Odvetnik Brandi je sodišče prepričeval, da ljudje takrat niso mogli vedeti, da bo prišel čas, ko bo nadškof, ker bo potreboval denar, tako rekoč zaprl vrata njihove cerkve, njih pa zaklenil ven. Po potrjenih pisnih izjavah, ki so jih sodišču predložili župljani, katerim se je oče Vital Vodušek zaupal, so duhovniki v cerkvi Rojstva Gospodovega več kot šestdeset let hranili neko drugo listino, dokler je oče Vodušek leta 1963 ni bil prisiljen predati škofiji. Brez dokazila o obstoju dveh listin, ki niti nista nujno povsem izključujoči, vprašanje ostaja odprto. Če povežemo potrjene informacije, kaže, da so zgodnji migranti nekaj let po tem, ko jim je zgorela prvotna cerkev, nadškofiji več kot preplačali zemljišče za katerega je zahtevala 14.500 USD,⁶³ sama pa zanj odštela borih 10 dolarjev,⁶⁴ ob tem pa ostali brez lastniških pravic.

Vprašanje lastništva, ki je bilo predstavljeno tudi Kongregaciji za kler rimske kurije in vrhovnemu cerkvenemu sodišču, bi lahko imelo pomembne

⁶⁰ Glej: *The Church of the Nativity*, str. 28; Osebni arhiv Iva Ravnika, Višje sodišče zvezne države Kalifornije, okrožje San Francisco, NO. 962017; *Save Our Church Bulletin*, 25. 9. 1994.

⁶¹ *Save Our Church Bulletin*, 29. 8. 1994.

⁶² *Save Our Church Bulletin*, 29. 8. 1994; Osebni arhiv Iva Ravnika, Višje sodišče zvezne države Kalifornije, okrožje San Francisco, NO. 962017.

⁶³ Prvi župnik župnije Rojstva Gospodovega, oče Francis Turk, je zapisal, da je posest kupil nadškof Riorgan za 14.500 USD, vsoto, ki so jo župljani uspeli poplačati šele po skoraj 25 letih (Osebni arhiv Iva Ravnika, Turk: *History of the Church of the Nativity*).

⁶⁴ *San Francisco Independent*, 30. 8. 1994.

posledice. V primeru italijansko-ameriške Župnije Svetega srca v Bostonu, ki jo je dokazano kupila Družba sv. Marka in jo po letu in pol pogajanj predala nadškofu, je listina o lastništvu vključevala koncesije, ki so določale, da se mora nadškofiji zaupano zemljišče uporabljati »za bogoslužje, za rabo in korist italijanskih rimokatoličanov v Bostonu, ki bi želeli opravljati bogoslužje v župniji Svetega srca«. Na podlagi tega dokumenta je njihova cerkev ostala odprta vsaj kot podružnična cerkev, če ji je že bil odvzet status župnije.⁶⁵

Korenine tega vidika pravne poti – poskus izpodbijanja pristojnosti škofa v zvezi z zapiranjem ali združevanjem župnij in ugovor zaradi neupoštevanja laikov, od katerih so bili sicer škofje finančno povsem odvisni – gre morda iskati v dveh sistemih, v katerih je bilo posvetovanje z župljani obvezno: v evropskem patronatskem sistemu, še bolj pa v laičnem skrbništvu iz obdobja pred ameriško državljansko vojno. Slednji, ki se je v ZDA razvil pod močnim vplivom protestantskih skupnosti in ameriških idealov, je podpiral »demokratizacijo Katoliške cerkve« in s tem ciljem podeljeval večjo avtonomijo laičnim vernikom, predvsem z njihovim vključevanjem v župnijske svete. Laiki, ki so bili v njih večinsko zastopani, so imeli velik vpliv na upravljanje župnije, saj so lahko celo nastavljali in odstavljali župnike. Toda katoliška hierarhija je to vprašanje »rešila« tako, da je poskrbela, da so lastniške pravice pripadle škofu posamezne škofije – kar je bil pogosto pogoj, da je bila cerkev lahko sploh posvečena.⁶⁶

Pravni postopki znotraj cerkvene hierarhije, ki so se začeli pred civilnimi tožbami in trajali dlje, so zahtevali tudi prav posebno znanje, brez katerega ni bilo nobene možnosti za uspeh v tej malodane nemogoči nalogi: dokazati na vatikanskem sodišču, da je bila nadškofova odločitev napačna.⁶⁷ 22. decembra 1993 so Josefine Josipović in drugi člani

Župnije Rojstva Gospodovega na nadškofijo naslovili prošnjo, naj prekliče odlok z dne 13. decembra, s katerim je bila župnija ukinjena. Nadškof Quinn je v pismu 18. januarja 1994 njihovo prošnjo zavrnil. V skladu z ustaljenimi protokoli so se nato župljani pritožili Duhovniškemu svetu. Sledila je prošnja za hierarhično pritožbo na Kongregacijo za kler v Rimu z dne 7. februarja 1994, ki je bila prav tako zavrnjena. Kongregacija je pritožbo preučila in potrdila, da so pastoralne okoliščine glede upada katoliškega prebivalstva v določenih predelih ter porazdelitev duhovnikov in dodelitev finančnih sredstev, kakor je določil ordinarij, upravičevale izvedbo »pastoralnega načrta«, da so se o tem posvetovali z Duhovniškim svetom Nadškofije San Francisco in da so obstajali tehtni razlogi za izročitev cerkve Rojstva Gospodovega v posvetno rabo (Kan. 1221, §2), ob čemer je bila pravica njenih vernikov do kraja za češčenje ohranjena.⁶⁸

Nadškof Quinn je namreč zagotovil, da so se po zaprtju vse pastoralne in duhovne dejavnosti lahko izvajale v slovenskem ali hrvaškem jeziku ob nedeljah enkrat mesečno v cerkvi sv. Tereze Avilske, če je bil duhovnik na voljo. Le redki župljani Rojstva Gospodovega so se udeleževali maš tam, pa še ti samo občasno; velika večina se jih je raje odločila za obhajanje laičskih pobožnosti pred svojo cerkvijo.⁶⁹ Nekaj časa se je za možnega duhovnika omenjal oče Milan Hlebš, Slovenec, ki je služil v zalivu San Francisco, vendar je ta občasno maševanje v Sv. Terezi zavrnil.⁷⁰ Zadnja možnost, ki je še ostala, je bila pritožba na Vrhovno sodišče Apostolske signature, kjer lahko stranke zastopa le peščica kanoničnih odvetnikov.

Zastopnica/odvetnica dr. Martha Wegan, ki je zastopala tudi župljane Sv. Brigitte Irske, je izpo-

⁶⁵ Seitz, *No Closure*, str. 53–54.

⁶⁶ Albanese, *America*, str. 77, 82, 314; Zecker, *Not Communists Exactly*, str. 25; Carey, *The Laity's Understanding*. Cf. Hollowak, *A Spirit of Insubordination*.

⁶⁷ Možnosti za uspeh so se še zmanjšale, ko je nadškofa Quinna, domnevno persona non grata v Vatikanu, zamenjal William Levada (kateremu je bila kasneje zaupana Kongregacija za nauk vere), je izpostavil pater David Šrumpf (14. 7. 2021, intervju).

⁶⁸ Osebni arhiv Iva Ravnika, *Odziv nadškofa Quinna na peticijo*, San Francisco, 18. 1. 1994; Osebni arhiv Iva Ravnika, *Odlok Kongregacije za kler*, Rim, 12. 7. 1994; Osebni arhiv Iva Ravnika, *Peticija za prošnja za hierarhično pritožbo*, ki so jo pripravili farani cerkve Rojstva Gospodovega, San Francisco, 7. 2. 1994.

⁶⁹ Ivo Ravnik, 12. 7. 2021.

⁷⁰ Glej: AASF, *Closed Parishes*, šk. 1, fasc. 9, *Nativity*, *Pismo kanonične odvetnice Marthe Wegan, zastopnice župljanov Rojstva Gospodovega*, 24. 3. 1995, *Argument prepared by Martha Wegan for the parishioners of Nativity Parish in their appeal against the archbishop's decision relative to the closure of the Nativity Church*.

stavila posebno vprašanje, ki je kazalo na kršitev Zakonika cerkvenega prava v členu 1222 §2, saj »nobeden od vernikov ni privolil [v zaprtje cerkve Rojstva Gospodovega] in njihov blagor bi zaradi [tega] trpel škodo«. ⁷¹ Argumentirala je, da je predlagano dovoljenje za nedeljsko maševanje v cerkvi sv. Tereze nezadostno in bo imelo za posledico propad dobrodelne organizacije, zborov, moškega društva itd. ter skupnosti zaradi pomanjkanja prostora in sredstev. Izpostavila je tudi, da nadškof Quinn v odloku z dne 13. decembra 1993 in Kongregacija za kler v svoji odločitvi 12. julija 1994 nista razlikovala med upravičenimi in tehtnimi razlogi, temveč sta za ukinitve župnije in cerkve predložila iste razloge, ki niso bili resnični. Vsi drugi razlogi, tako je trdila, razen zmanjšanja števila vernikov, ki so se udeleževali maš, so bili neutemeljeni, saj je župnik Mihovilovich podal lažna poročila, medtem ko so župljani z različnimi peticijami, prošnjami in drugimi iniciativami več kot očitno ovrgli trditev o nesposobnosti župnije za preživetje. ⁷²

Vnovič je bilo izpostavljeno vprašanje lastništva. Dr. Wegan se je sklicevala na odločbo Apostolske signature z dne 21. novembra 1987 o lastniških pravicah tistih, ki so »v večjem delu uresničili ustanovitve ali izvedli gradnjo cerkve,« ⁷³ in trdila, da javni dokumenti dokazujejo, da sta hrvaška in slovenska skupnost leta 1903 z lastnimi sredstvi kupili zemljišče in pridobili vse tri cerkvene stavbe ter leta 1927 poplačali vse dolgove. Hrvaška in slovenska skupnost naj bi tako bili resnični lastnici prejšnjih cerkva, dokler ni nadškofija njihovega župnika, očeta Voduška, kakor so potrdile priče, z grožnjo, da mu bo sicer odvzela dovoljenje za podeljevanje zakramentov v cerkvi Rojstva Gospodovega, prisilila, da je dokazilo o lastništvu predal kanclerjevi pisarni – kar pa je zastopnik/odvetnik nadškofije Carlo Gullo izpodbijal kot nepotrjeno govorico.

⁷¹ Ibid.

⁷² Osebni arhiv Iva Ravnika, *Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura*, Prot. N. 25427/94 C. A. Sancti Francisci in California, *Suppressionis paroeciae Nativitatis et reductionis ecclesiae paroecialis ad usum profanum* [kopija dokumenta], Vatikan, 24. 3. 1995.

⁷³ AASF, *Closed Parishes*, šk. 1, fasc. 9, *Nativity*, pismo kanonične odvetnice Marthe Wegan, zastopnice župljanov Rojstva Gospodovega, 24. 3. 1995, *Argument prepared by Martha Wegan for the parishioners of Nativity Parish in their appeal against the archbishop's decision relative to the closure of the Nativity Church*.

Dr. Wegan je nadalje dokazovala, da je na ozeblju ZDA z nakupom cerkvene stavbe med ordinarijem in verniki nastalo fiduciarno razmerje, enakovredno premoženjski pravici vsaj v smislu, da nadškofija ne more zapreti ali ukiniti cerkve brez soglasja vernikov. Pravnoformalno in meritorno sta hrvaška in slovenska skupnost verjeli, da sta z nadškofom sklenili fiduciarno razmerje, s katerim sta se zavezali, da bosta prispevali ves denar za plačilo zemljišča in cerkve, ki bo skrbela za duhovne in kulturne potrebe njunih skupnosti, nadškof pa bo v zameno deloval kot skrbnik etnične cerkve in zagotovil duhovnika, ki bo služil skupnosti.

Ta argument je nadškofija izpodbijala, zlasti v vprašanju, ali lahko posamezni župljani zastopajo župnijo na Vrhovnem sodišču v primeru zaprtja, v katerem se tožniki – farani župnije Rojstva Gospodovega – sklicujejo na precedenčni primer zaprtij župnij v Chicagu, prot. št. 221883/90 C. A. ⁷⁴ Pritožba ni bila sprejeta v obravnavo pred sodniki Vrhovnega sodišča Apostolske signature zaradi neobstoja procesnega upravičenja in zaradi ugotovljenih napak v ugovorih, povezanih z izrecnim vprašanjem, kdo ima v takih primerih pravico vložiti pritožbo – kar je imelo za posledico dejstvo, da pritožba na Vrhovno sodišče Apostolske signature ni bila vložena pravočasno s strani oseb, ki bi bile priznane kot najustreznejši laični predstavniki župnije. ⁷⁵ Ker bi bil pozitiven izid zelo malo verjeten, so se župljani odločili, da druge pritožbe ne bodo vlagali. Kanonična odvetnica Wegan je aprila 1996 v komentarju tožnikom tako povzela odločitev vatikanskega Vrhovnega sodišča: »Ne gre za to, da bi bil zavrnjen predlog, gre za pomanjkanje procesnih predpostavk (pravdnega upravičenja itd.). Verjetno je težko zmagati.« ⁷⁶

⁷⁴ Ibid.; AASF, *Closed Parishes*, šk. 1, fasc. 9, *Nativity*, *Argument kanoničnega odvetnika nadškofije San Francisco*, Carla Gulla, v primeru zaprtja cerkve Rojstva Gospodovega.

⁷⁵ Osebni arhiv Iva Ravnika, *Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura*, Prot. N. 25427/94 C. A. Sancti Francisci in California, *Suppressionis paroeciae Nativitatis et reductionis ecclesiae paroecialis ad usum profanum* [kopija dokumenta], Vatikan, 24. 3. 1995.

⁷⁶ Osebni arhiv Iva Ravnika, *Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura*, Prot. N. 25427/94 C. A. Sancti Francisci in California, *Suppressionis paroeciae Nativitatis et reductionis ecclesiae paroecialis ad usum profanum* [kopija dokumenta], Vatikan, 24. 3. 1995; Osebni arhiv Iva Ravnika, *Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura*, Prot. N. 25427/94 C.

Kljub neuspešnim pritožbam⁷⁷ pa je medtem sprememba v vodstvu nadškofije prinesla novo upanje, saj je bil novi nadškof, William J. Levada (1995–2005), pripravljen zadevo ponovno preučiti. Bodoči kardinal Levada, ki ni mogel prezreti pritiskov na sodiščih in je verjetno moral upoštevati voljo župljanov – in je hkrati v tem času iskal tudi stalen prostor za poljsko katoliško skupnost –, se je sklenil obrniti na poljski red Kristusove družbe za izseljence. S slednjim se je seznanil, ko je kot nadškof deloval v Portlandu v Oregonu, in sicer v zvezi s tamkajšnjo poljsko-hrvaško župnijo. Poljska katoliška skupnost v San Franciscu ni imela lastne župnije, njene vernike so pri bogoslužju gostile različne cerkve, imela pa je svojega duhovnika – za razliko od Slovencev in Hrvatov, za katere se je zdelo, da kljub določenim zagotovilom slovenskega škofa Metoda Piriha januarja 1994,⁷⁸ svojega še dolgo ne bodo dobili.⁷⁹

Za veliko obetavnejši in uspešnejši pristop so se izkazala neposredna pogajanja med nadškofom, predstavniki župljanov in slovenskimi duhovniki. Ključno je bilo srečanje 8. novembra 1996, na katerem je nadškof Levada slovenskemu škofu Metodu Pirihi, zadolženemu za slovenske katoličane v izseljenstvu, in očetu Davidu Šrumpfu, predstavniku Slovenskega verskega središča v Lemontu v zvezni državi Illinois, predstavil načrt, v katerem bi se poljska skupnost pridružila slovenski in hrvaški v

cerkvi Rojstva Gospodovega. Strinjali so se, da bi bil tak kompromis v prid vsem. Slovenci in Hrvati bi se morali sprijazniti z dejstvom, da bo cerkev upravljal poljski duhovnik in tudi s kakšnimi neljubimi spremembami, ki bi jih to prineslo, ali pa dopustiti, da ostane njihova cerkev za vedno zaprta.⁸⁰

Prenovljena cerkev Rojstva Gospodovega (vir: <http://sfnativity.org/photos/images/photo042.jpg>)

V simbolični gesti je bil prvi verski obred v ponovno odprti cerkvi Rojstva Gospodovega na željo nadškofa Levade na božični dan leta 1996. Vodil ga je nadškof sam, z njim pa so somaševali še novi duhovnik cerkve, Czesław Rybacki, oče Janko Žagar, duhovnik hrvaškega rodu iz Oaklanda v Kaliforniji, in oče Andrzej Woznicki. Nadškof je 15. januarja 1997 izdal Odlok o ustanovitvi, s katerim je vzpostavil personalno, župniji podobno enoto za hrvaško, slovensko in poljsko katoliško skupnost v Nadškofiji San Francisco. Temu je 22. aprila 1998 sledil še en odlok, s katerim je bil cerkvi Rojstva Gospodovega dodeljen status personalne župnije, njenemu župniku pa naložena »posebna skrb za blagor krščanskih vernikov poljskega, hrvaškega in slovenskega jezika, kulture in dediščine«.⁸¹ Vse od ponovnega odprtja župnije poljska cerkev imenuje župnike, v skladu z dogovorom z nadškofom pa je cerkev odprta za gostovanje hrvaških in slovenskih duhovnikov, kadar koli bi se za to ponudila priložnost.⁸²

A. Sancti Francisci in California, Suppressionis paroeciae Nativitatis et reductionis ecclesiae paroecialis ad usum profanum [kopija dokumenta], Vatikan, 28. 2. 1996.

⁷⁷ Župljani slovenske katoliške župnije v Bethlehemu v Pensilvaniji so tudi vložili tožbo na Vrhovnem sodišču Apostolske signature in so bili delno uspešni. Sklep sodišča iz leta 2011 je bil, da cerkev ostane odprta, a brez rednih verskih obredov (glej: Radio Ognjišče, Slovenska cerkev v Pensilvaniji bo lahko le deloma zaživela, 8. 11. 2011. Pridobljeno: 26. 8. 2023, povezava: <https://radio.ognjisce.si/sl/124/slovenija/5863/>). Cerkev je sicer v letošnjem letu zaprla vrata. V istem kraju se je nahajala tudi slovenska protestantska cerkev, ki se je prav tako zaprla v letu 2023, župnija pa združila še z dvema, le da bo zaradi drugačne ureditve protestantskih cerkva v primerjavi s katoliškimi, protestantski kongregaciji po prodaji ostal denar, katoliški Slovenci, ki so prav tako desetletja v celoti vzdrževali svojo župnijo, pa ne bodo dobili ničesar. Glej: STA, Another Slovenian-founded church in US being sold. Pridobljeno: 26. 8. 2023, povezava: <https://english.sta.si/3134794/another-slovenian-founded-church-in-us-being-sold>.

⁷⁸ Osebni arhiv Iva Ravnika, Pismo škofa Metoda Piriha nadškofu Johnu R. Quinnu, Koper, 4. 1. 1994.

⁷⁹ Glej intervju s patrom Davidom Šrumpfom, 14. 7. 2021.

⁸⁰ Ameriška domovina, 28. 11. 1996; Družina, 24. 11. 1996; Osebni arhiv Iva Ravnika, Pismo koprškega škofa Metoda Piriha Ivu Ravniku, Koper, 1996.

⁸¹ Osebni arhiv Iva Ravnika, Odlok o razglasitvi župnije Rojstva Gospodovega za personalno župnijo, 22. 4. 1998.

⁸² Intervju s patrom Davidom Šrumpfom, 14. 7. 2021.

Zaključek

Zaprtje hrvaško-slovenske župnije v San Franciscu je izzvalo različne oblike upora proti katoliški nadškofiji – od molitev rožnega venca pred cerkvijo in maševanja na nadomestnih krajih do pomoči vojnim beguncem iz nekdanje skupne države, s katero so verniki poudarjali svoje »družbeno poslanstvo«, od prizadevanj za pozornost in naklonjenost lokalne skupnosti do skupnih iniciativ z drugimi župnijami, predvidenimi za ukinitve, navsezadnje pa tudi s pritožbami in prošnjami na civilna in cerkvena sodišča. Njihov odnos do Katoliške cerkve je odraz njene večplastnosti in polemik, ki se lahko porodijo iz različnih pogledov na to, kaj bi verske institucije morale predstavljati. V želji, da bi ohranili svojo župnijo – njen prostor in v primeru etnične župnije tudi posebno obliko bogoslužja (kot znamenja posameznikove predane pripadnosti veri) –, so verniki odkrito »napadli« nadškofa in Duhovniški svet Nadškofije San Francisco ter sprožili dvom o pravilnosti njihove odločitve. Župljani cerkve Rojstva Gospodovega so svojega župnika javno obtožili posredovanja lažnih informacij, ne da bi kdaj prenehali čutiti in izkazovati spoštovanje do te cerkvene oblasti, zlasti do predstavnikov Katoliške cerkve v svoji domovini, predvsem pa ne da bi kakor koli prekršili tradicije in ekleziologijo katoliške vere.

Takšna krepitev vloge kot se je pokazala v primeru župljanov Rojstva Gospodovega in ki se po mojih opazanjih še naprej ohranja, je specifična za priseljske kontekste, ki jim akterji zunaj ZDA dajejo dodaten zagon in odmevnost, še bolj specifična pa za samo ameriško okolje zaradi statusa, ki ga v njem uživajo verske organizacije in posebnosti glede njihovega lastništva in financiranja, ki lahko celo predstavljajo – kakor koli šibko že – osnovo za pravdanje. Nazadnje je do soglasne rešitve prišlo s pogajanjem in župnija je bila ponovno odprta, ker je poljska skupnost potrebovala svoj cerkveni prostor. Šele vse tri narodnosti skupaj so župnijo lahko dosegle in – vsaj zaenkrat – obdržale, kar kaže na to, da se dolgotrajna kriza etničnega katolicizma evropskih diaspor v ZDA samo poglablja.

Viri in literatura

Arhivski viri

- Archives of the Archdiocese of San Francisco (AASF), Closed Parishes, 1992–1998, šk. 1, fasc. 8 in 9
- Collection of Immigration History Research Center, University of Minnesota, enota 4, Slovenes: zvitok 130
- Osebni arhiv Iva Ravnika

Časopisni, spletni in drugi viri

- Ameriška domovina*, 28. 11. 1996.
- Archdiocese of San Francisco, Ethnic Ministries, pridobljeno 28. 8. 2023, povezava: <https://sfarchdiocese.org/ethnic-ministries/>.
- Ave Maria Koledar*, 1943.
- Ave Maria Koledar*, 1944.
- Ave Maria Koledar*, 1948.
- Center for Applied Research in the Apostolate, Washington, DC, Frequently Requested Church Statistics, pridobljeno: 10. 9. 2023, povezava: <http://cara.georgetown.edu/frequently-requested-church-statistics/>.
- Družina*, 24. 11. 1996.
- Ivo Ravnik, 1. 12. 2020, korespondenca z avtorjem.
- Nativity Newsletter*, September 1990.
- Pew Research Center, America's Changing Religious Landscape, pridobljeno 25. 8. 2023, povezava: <https://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/>.
- Pew Research Center, In U. S., Decline of Christianity Continues at Rapid Pace, pridobljeno 17. 9. 2023, povezava: <https://www.pewforum.org/2019/10/17/in-u-s-decline-of-christianity-continues-at-rapid-pace/>.
- Radio Ognjišče*, Slovenska cerkev v Pensilvaniji bo lahko le deloma zaživela, 8. 11. 2011. Pridobljeno: 26. 8. 2023, povezava: <https://radio.ognjisce.si/sl/124/slovenija/5863/>.
- San Francisco Chronicle*, Catholic Church Plans the Future, 16. 11. 1993.
- San Francisco Examiner*, »Suppressed« Catholics Go Underground, 27. 2. 1994.
- Save Our Church Bulletin*, 25. 9. 1994; 27. 9. 1994; 29. 8. 1994; 7. 1. 1996.

- STA, Another Slovenian-founded church in US being sold. Pridobljeno: 26. 8. 2023, povezava: <https://english.sta.si/3134794/another-slovenian-founded-church-in-us-being-sold>. *Sunday to Sunday: News for San Francisco, Marin, and Peninsula Catholics*, Archdiocesan Pastoral Planning Commission Uses »Criteria For a Viable Parish«, 17. 10. 1993.
- The Association of Religion Data Archive, US Religion, pridobljeno: 14. 7. 2023, povezava: <https://www.thearda.com/us-religion/census/congregational-membership>.
- The Independent*, Closed Churches Could Bring in \$43 Million, 1. 8. 1995.
- United States Census Bureau, American Community Survey 2013–17, pridobljeno: 7. 6. 2020, povezava: <https://www.census.gov/newsroom/press-kits/2018/acs-5year.html>.
- Ustni viri**
- George, intervju, 29. 4. 2020, digitalni zapis hrani avtor.
- Michael, intervju, 1. 4. 2020, digitalni zapis hrani avtor.
- Andrej, intervju, 1. 8. 2020, digitalni zapis hrani avtor.
- Miha, intervju, 15. 6. 2020, digitalni zapis hrani avtor.
- Mary, intervju, 1. 7. 2020, digitalni zapis hrani avtor.
- Simon, intervju, 18. 5. 2020, digitalni zapis hrani avtor.
- Gorazd, intervju, 2. 6. 2020, digitalni zapis hrani avtor.
- Pater David Šrumpf, intervju, 14. 7. 2021, digitalni zapis hrani avtor.
- Članki in monografije**
- Albanese, Catherine L.:** *America: Religions and Religion*, 5th ed. Boston, MA: Wadsworth, 2013.
- Avella, Steven M.:** Catholicism on the Pacific: Building a Regional Scaffolding. *U. S. Catholic Historian* 31, 2, 2013, 1–24.
- Barrett, James R. in Roediger, David R.:** The Irish and the 'Americanization' of the 'New Immigrants' in the Streets and in the Churches of the Urban United States, 1900–1930. *Journal of American Ethnic History*, 24, 4, 2005, 3–33.
- Bicha, Karel D.:** Hunkies: Stereotyping the Slavic Immigrants, 1890–1920. *Journal of American Ethnic History*, 2, 1982, 1, str. 16–38.
- Brian, Dunn:** The Merger of Parishes and the Closure of Churches: Lessons Learned from a Bishop's Perspective. *Studia Canonica*, 51, 2, 2017, str. 471–496.
- Bruce, Tricia Colleen:** *Parish and Place: Making Room for Diversity in the American Catholic Church*. New York: Oxford University Press, 2017.
- Brunnbauer, Ulf:** *Globalizing Southeastern Europe: Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century*. Lanham, MD, in London: Lexington Books, 2016.
- Burns, Jeffrey M.:** The Archives of the Archdiocese of San Francisco. *U. S. Catholic Historian*, 16, 1, 1998, str. 63–72.
- Carey, Patrick.** The Laity's Understanding of the Trustee System, 1785–1855. *The Catholic Historical Review*, 64, 3, 1978, str. 357–376.
- Friš, Darko:** *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba, 1995.
- Galush, William J.:** Trusteeism Revived: The Federation of Polish Catholic Laymen. *American Catholic Studies*, 125, 2, 2014, str. 45–61.
- Gam, Gerald:** *Urban Exodus: Why Jews Left Boston and the Catholics Stayed*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.
- Hollowak, Thomas L.:** A Spirit of Insubordination and Opposition: A Parallel Struggle in the Creation of Independent Polish Catholic and Methodist Churches in Baltimore. *Polish American Studies*, 71, 2014, str. 43–77.
- Klemenčič, Matjaž:** *Slovenes of Cleveland*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.
- Klemenčič, Matjaž:** Slovenes beyond Slovenia, in Europe and Overseas. *European Migrants, Diasporas, and Indigenous Ethnic Minorities* (ur. Matjaž Klemenčič in Mary N. Harris). Pisa: Plus-Pisa University Press, 2009, 99–127.
- Klemenčič, Matjaž in Šeruga, Tadej:** *Pregled zgodovine slovenske skupnosti v Elyju, Minnesota*. Maribor: Univerza v Mariboru, 2019.

Kolar, Bogdan: Mesto Cerkev med Slovenci po svetu in njen prispevek za ohranjanje narodnosti. *Slovensko izseljenstvo: zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice* (ur. Milica Trebše-Štolfa in Matjaž Klemenčič). Ljubljana: Združenje slovenska izseljenska matica, 2001.

Kolar, Bogdan: *Slovenian Priests and Priests of Slovenian Descent in the Catholic Communities of California*. San Francisco, CA: Educational and Dramatic Club Slovenia; Ljubljana: Salve, 2004.

Kuzmič, Mihael: Slovenska evangeličansko-luteranska cerkev Sv. Ivana v Betlehemu, Pensilvanija, ZDA. *Dve domovini/Two Homelands*, 7, 1996, str. 131–152.

Lorentzen, Lois Ann: Golden State of Grace? A Lifetime Scholar of Religion Surveys California Spirituality. *Boom: A Journal of California*, 5, 4, 2015, str. 20–33.

Manalo, Ricky: A History of Chinese Catholics in San Francisco. *The 2008 Report: Bay Area Chinese Churches Research Project, Phase II* (ur. Timothy Tseng in James Chuck). Castro Valley, CA: Institute for the Study of Asian American Christianity, 2009, str. 199–206.

Matovina, Timothy M.: The National Parish and Americanization. *U. S. Catholic Historian*, 17, 1, 1999, str. 45–58.

McGreevy, John T.: *Parish Boundaries: The Catholic Encounter with Race in the Twentieth-Century Urban North*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.

Putnam, Robert D.: *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster, 2000.

Schütz, Oliver M.: German Catholics in California: The German Origins of St. Elizabeth's Parish, Oakland, and the Early Move to a Multicultural Parish. *U. S. Catholic Historian*, 12, 3, 1994, str. 63–72.

Seitz, John C.: *No Closure: Catholic Practice and Boston's Parish Shutdowns*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011.

Stolarik, Mark M.: Slovak Immigrants Come to Terms with Religious Diversity in North America. *The Catholic Historical Review*, 96, 1, 2010, str. 56–84.

The Church of the Nativity of Our Lord: A Centennial (ur. Peter Lah et al.), 2004.

Valentinčič, Dejan: Sodobno izseljevanje iz Slovenije (2004–2017) in etnično povezovanje 'novoizseljencev'. *Raziskovanje slovenskega izseljenstva: vidiki, pristopi, vsebine* (ur. Janja Žitnik Serafin in Aleksej Kalc). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017, str. 171–192.

Zecker, Robert M.: Not Communists Exactly, but Sort of Like Non-Believers: The Hidden Radical Transcript of Slovak Immigrants in Philadelphia, 1890–1954. *The Oral History Review*, 29, 1, 2002, str. 1–37.

Zusammenfassung

DIE ZEITWEILIGE ABSCHAFFUNG DER KROATISCH-SLOWENISCHEN PFARRE IN SAN FRANCISCO UND DIE HERAUSFORDERUNGEN DES ETHNISCHEN KATHOLIZISMUS IN DER VEREINIGTEN STAATEN VON AMERIKA

Nationale bzw. ethnische Pfarren, die von Immigranten in den USA im 19. Jahrhundert gegründet wurden, waren ein Kompromiss zwischen den Interessen der Spitze der Katholischen Kirche, die Gläubigen zu behalten und ihnen gleichzeitig bei der Integration in die amerikanische Gesellschaft zu helfen, und dem Wunsch der Laien nach Erhalt ihres kulturellen Erbes. Im Laufe der Zeit änderte sich die Organisationsstrategie der Katholischen Kirche und nach dem Zweiten Weltkrieg genehmigte sie selten die Einrichtung neuer ethnischer Pfarren für europäische Immigranten. In den achtziger Jahren des 20. Jahrhunderts änderte die amerikanische Katholische Kirche erneut ihre Ansicht zu Pfarren, die auf der Ethnizität beruhten, und gründete Personalpfarren, was jedoch zumeist die immer zahlreicheren katholischen Immigranten aus lateinamerikanischen Staaten und Asien betrifft. Hingegen mussten viele ethnische Pfarren, die europäischen Immigrantengruppen dienen, schließen oder sich vereinen, gewöhnlich aufgrund von Priestermangel, sinkendem Besuch der Messen, dem Rückgang der Migration in die USA und der hohen Integration in die amerikanische Gesellschaft, weiters wegen der verstreuten Besiedlung sowie finanziellen Gründen. Von 46 gegründeten slowenischen und gemischten Pfarren in den USA

bewahrt nur mehr eine Handvoll ihren typischen ethnischen Charakter.

Dieses Problem des amerikanischen Katholizismus steht im Mittelpunkt des Beitrags, der ein besonderes Beispiel des Widerstandes der Pfarrangehörigen gegen die Schließung der kroatisch-slowenischen Pfarre Rojstva Gospodovega [Geburt unseres Herrn] im Jahr 1994 und deren Wiedereröffnung zwei Jahre später behandelt. Besagte Pfarre war nur eine von elf Pfarren, die die Erzdiözese San Francisco zu schließen beabsichtigte. Der Hauptfaktor für den Entschluss der Erzdiözese, diese kroatisch-slowenische Pfarre zu schließen war die Frage des langfristigen erfolgreichen Wirkens. Die behandelte Pfarre hatte weder Schulden noch gab es die Notwendigkeit eines Wiederaufbaus nach dem Erdbeben, womit einige andere Pfarren zu kämpfen hatten, und obwohl der Besuch der Messen bereits seit längerer Zeit sank, blieben die immer älter werdenden Pfarrangehörigen innerhalb der Gemeinschaft aktiv. Tatsächlich war das größte Problem, nach der Pensionierung des Pfarrers einen neuen slowenischen oder kroatischen Geistlichen zu finden.

In der Überzeugung, dass solche Maßnahmen der Reorganisation der Erzdiözese nur noch mehr Gläubige vergraulen, vereinten sich die Pfarrangehörigen der von der Schließung bedrohten Pfarren in mehreren Aktionen, organisierten gemeinsame und individuelle Demonstrationen, recht viele entschlossen sich auch zu Klagen. Dabei schöpften die Angehörigen der behandelten Pfarre, die sowohl von der weiteren slowenischen Gemeinschaft in der Bucht von San Francisco als auch von Diasporagemeinschaften aus anderen Teilen der USA, Slowenien und Kroatien Unterstützung bekamen, alle rechtlichen Mittel aus. Sie reichten Zivilklagen ein und verlangten auch vom Obersten Gerichtshof der Apostolischen Signatur einen Widerruf des Erlasses, und zwar mit Argumenten, die sich auf die bedeutende Sendung der ethnischen Pfarre sowie die Tatsache beriefen, dass sie selbst und ihre Vorfahren bereits seit dem Jahr 1903 die Kosten für den Grundstückskauf, den Kirchenbau und den Erhalt der Kirche und des Personals getragen hatten – jedoch ohne Erfolg. In Bewegung geriet die Angelegenheit erst in Verhandlungen mit dem neuen Erzbischof William Levada, der einer

Wiedereröffnung am Weihnachtstag im Jahr 1996 unter der Bedingung zustimmte, dass die polnische Gemeinschaft in die Pfarre eingebunden wird und die künftigen Pfarrer vom polnischen Orden Gesellschaft Christi für Emigrantenseelsorge ernannt werden. Dies war eine Periode der Ermächtigung für die katholischen Slowenen und Kroaten in der Bucht von San Francisco, ein bedeutsamer Erfolg für die »traditionellen« Emigrantenorganisationen, die langsam ihre frühere zentrale Stellung verlieren, vor allem unter den jüngeren Generationen und neuen Zuwanderern.

Schlagwörter: Katholische Kirche, ethnische Pfarren, Minderheiten, Slowenen in den USA

